

17. WARTOŚĆ LUDZKIEGO SUMIENIA

I. PROSPEKT WARTOŚCI

Sumienie ludzkie można odnieść do moralnej wrażliwości, która pozwala odróżnić dobro od zła, a tym samym może wpływać na zachowanie człowieka. Sumienie można porównać do wewnętrznego głosu, który mówi człowiekowi jak myśleć, jak oceniać i jak działać.

1.1. CEL OGÓLNY

Rozwój moralny.

1.2. CEL SZCZEGÓŁOWY

Umiejętność kierowania się wartościami.

1.3. CEL WYCHOWAWCZY

Wybór moralnego dobra, a unikanie zła.

1.4. PROPONOWANE TEMATY

- Wartość życia ludzkiego.
- Życie moralne wpisane jest w sumienie ludzkie.
- Akceptacja zła u innych ludzi.
- Czy dla zdobycia władzy można łamać prawa moralne?

1.5. ZADANIA DLA UCZNIA, SAMOWYCHOWANIE

→ NORMY

- Życie każdego człowieka ma jednakową wartość.
- Człowiek nie ma prawa zawłaszczać, niszczyć, przerywać życia innych.
- Sumienie jest wewnętrznym głosem człowieka.

→ ZASADY

- Szanuję i chronię własne życie.
- Kształtuję własne sumienie tak, by było skierowane ku dobru.
- Sprzeciwiam się karze śmierci i stosowaniu tortur w czasie przesłuchań.

1.6. ZADANIA DLA RODZICÓW

→ NORMY

- Przekazuję życie dzieciom, aby żyły szczęśliwie.
- Życie każdego człowieka ma niepowtarzalną wartość.
- Życie ludzkie, wraz z wartościami, jest przekazywane z pokolenia na pokolenie.

→ ZASADY

- Własnym przykładem wskazuję na godność i ważność życia ludzkiego.
- Wszystkie dzieci traktuję jako własne.
- Reaguję sumieniem, słowem i działaniem w obronie każdego życia ludzkiego.

1.7. ZADANIA DLA SZKOŁY, WYCHOWAWCY

→ NORMY

- Życie ludzkie ma unikalną wartość.
- Życie ludzkie jest podstawą wszystkich innych wartości.
- Ochrona życia to podstawowy obowiązek moralny każdego człowieka.

→ ZASADY

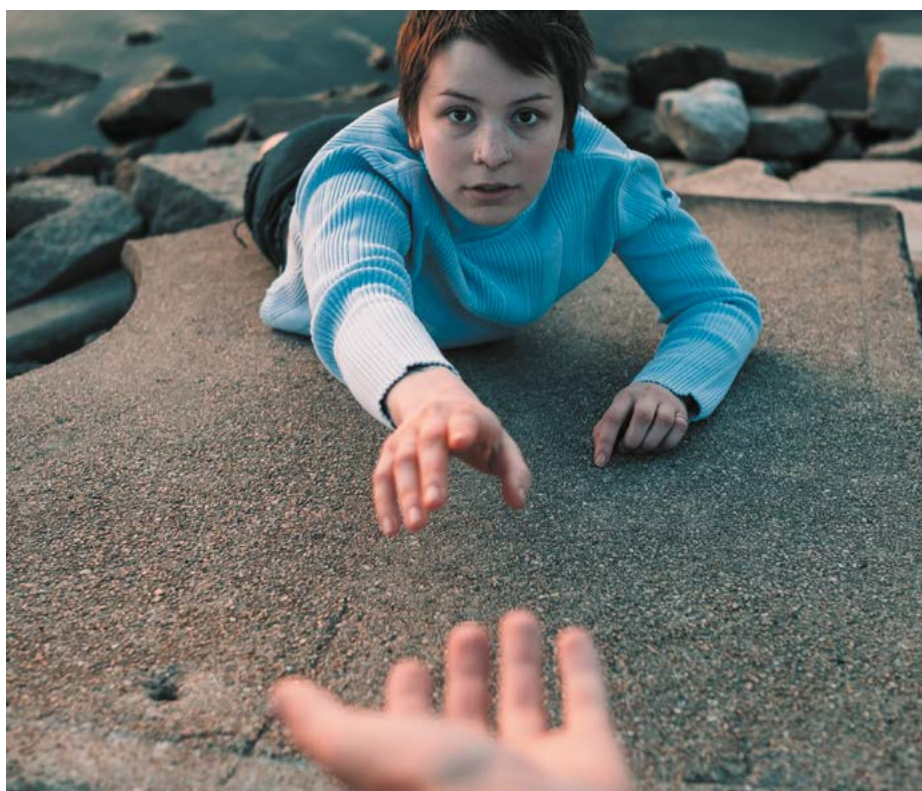
- Chronię życie i zdrowie uczniów, wychowanków.
- W literaturze i historii narodu wskazuję osoby, które oddały swoje życie w obronie wartości moralnych, duchowych.
- Uczę w jakich sytuacjach można decydować o ofierze z własnego życia.

1.8. SPOSÓB REALIZACJI

Należy ćwiczyć rozpoznawanie wartości na podstawie oceny dobrego myślenia, postępowania i projektów życiowych. Obserwacja i analiza postępowań innych ludzi, także w wymiarze społecznym, pozwala wypracować w sobie zdolność pozytywnych ocen i działań. Dobrego życia należy się uczyć w środowisku rodzinnym, w szkole i państwie. Tylko społeczeństwo postępujące dobrze ma szansę na przyszłość.

1.9. OSIĄGNIĘCIA, EFEKTY

Sumienie ludzkie realizuje się w działaniach pozytywnych na korzyść własną i innych ludzi. Dobrze wypełniane obowiązki i działanie zgodne z wartościami daje satysfakcję. Dobre postępowanie udziela się innym i prowadzi do powszechnego zdrowia moralnego danych społeczności, narodu i państwa. Sumienie ludzkie prowadzi człowieka do dobra, pozwala na kształtowanie charakteru godnego postępowania, wpływa na doskonalenie moralne i działa edukacyjnie na innych.

1.10. ZAGROŻENIA

Brak podstaw moralnych człowieka jest wielkim niebezpieczeństwem dla życia indywidualnego i społecznego. Relatywizm moralny także jest niebezpieczeństwem i prowadzi do braku rozróżniania dobra od zła. Społeczeństwo musi izolować ludzi nieprzystosowanych społecznie i nieprzestrzegających obowiązującego prawa.

II. WYBRANA LITERATURA Z KOMENTARZEM

MAKBET

” Rozplataliśmy węża, nie zabili –
 Zrośnie się, będzie znów gadem: ząb jego
 Jadem zaprawny nie przestaje grozić
 Biednej niecnocie naszej. Niechaj raczej
 Kształt rzeczy runie, oba światy zadrzą,
 Niżbyśmy mieli nasze jadłoienne
 Z trwogą pożywać i sypiać pod wpływem
 Tych snów, co w nocy nami trzęsą; raczej
 Zająć nam miejsce przy tym, któregośmy
 W grób wyprawili, niż w ciągłych konwulsjach
 Leżeć na strasznych torturach sumienia.
 Dunkan spoczywa; dobrze śpi po febrze
 Ziemskiego życia; zdrada dokonała
 Arcymistrzowskiej sprawy; stal, trucizna,
 Domowy zamach ani obcy najazd
 Nic mu zaszkodzić już nie może.

LADY MAKBET

Dalej,
 Szlachetny tanie! Precz fałdy z oblicza!
 Bądź wesół, rad bądź dzisiejszym twym gościom.

MAKBET

Będę rad, bądź i ty, luba, podobnież,
 Miej zaś szczególnie Banka na pamięci,
 Odnaczające okazuj mu względy
 Zarówno usta, jak oczyma. W takim,
 Jak my jesteśmy dzisiaj, położeniu

Trzeba nam naszą niedojrzałą władzę
Polewać rosą pochlebstwa, oblicza
Czynić serc larwą, aby nikt nie dostrzegł,
Co się pod nimi kryje.

LADY MAKBET
Bądź spokojny.

MAKBET
O żono, serce me skorpionów pełne!
Wszak wiesz, że Banko, Fleance jeszcze żyją.

LADY MAKBET
Wiem, ale przecie dzierżawa ich życia
Nie jest wieczysta.

MAKBET
W tym nasza otucha,
Że z ciała obaj są i z krwi. Swobodnie
Patrzmy więc w przyszłość. Nim nietoperz skończy
Swoją rewir wkoło zamku, nim na rozkaz
Bładej Hekaty nocny chrząszcz wybrzęczy
Chrapliwy nokturn, spełnione zostanie
Strasznej ważności dzieło.

↑ W. Szekspir, *Makbet*, tłum. J. Paszkowski, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020, s. 52.

KOMENTARZ

Sumienie Makbeta działa, ma wyrzuty sumienia po dokonanej zbrodni, stara się jednak zagłuszyć ludzkie reakcje na popełnione zło. Do zła wciąga także swoją żonę Lady Makbet, która akceptuje zbrodnię i zachęca męża, aby porzucił reakcję sumienia i zajął się sprawami bieżącymi. Lady Makbet wskazuje nawet „korzyści” wynikające z popełnionej zbrodni.

III. NAUCZANIE

Sumienie jest zdolnością duchowej natury człowieka, pozwala na odróżnianie dobra od zła. Sumienie wskazuje na godność, jaka przysługuje bytowi rozum-

nemu. Poszukiwanie dobra i kierowanie się wartościami uspakaja sumienie ludzkie, nadaje życiu sens moralny i umacnia wartości.

3.1. SUGESTIE FILOZOFICZNE

Rozważania na temat sumienia sięgają czasów starożytnych (Sokrates) i prowadzą do rozpoznawania duchowych (intelektualnych) zdolności ludzkiego umysłu. Pozwalają oceniać czyny ludzkie, zarówno wewnętrzne (myślenie, planowanie), jak i zewnętrzne (wpływające na życie innych ludzi). Wysiłek intelektualny, który człowiek podejmuje w celu oceny rzeczywistości i działań, świadczy o godności człowieka. Ocena moralna czynów ludzkich wpływa na życie indywidualne i społeczne.

3.2. SUGESTIE DYDAKTYCZNE I PEDAGOGICZNE

Rolą pedagoga jest poznanie założeń dydaktycznych i wychowywanie młodego człowieka do realizacji podstawowych wartości: miłości, wolności, sprawiedliwości, prawdy, pokoju i solidarności. Pedagog ma kształtować poprawne sumienie wychowanka tak, by było wrażliwe i odróżniało dobro od zła. Zadaniem pedagoga jest formowanie sumień i wskazywanie na człowieczeństwo – godność każdego człowieka.

3.3. SUGESTIE PSYCHOLOGICZNE

Sumienie ludzkie skłania do odpowiedzialności za czyny dobre i złe. Człowiek po popełnieniu zła czuje się niezręcznie, a gdy ma sumienie jest źle uformowanego, stara się zagłuszyć wyrzuty. Sumienie należy kształtować na podstawie kodeksów prawnych i przykładów ludzi dobrze czyniących.

W zależności od stosunku do obiektywnej normy moralnej można wyróżnić sumienie prawdziwe i fałszywe (błędne), które jest reprezentowane przez różne typy: sumienie faryzejskie, skrupulanckie, szerokie. Sumienie prawdziwe, zwane również słusznym i właściwym, jest sumieniem zdolnym do rozróżniania dobra i zła¹.

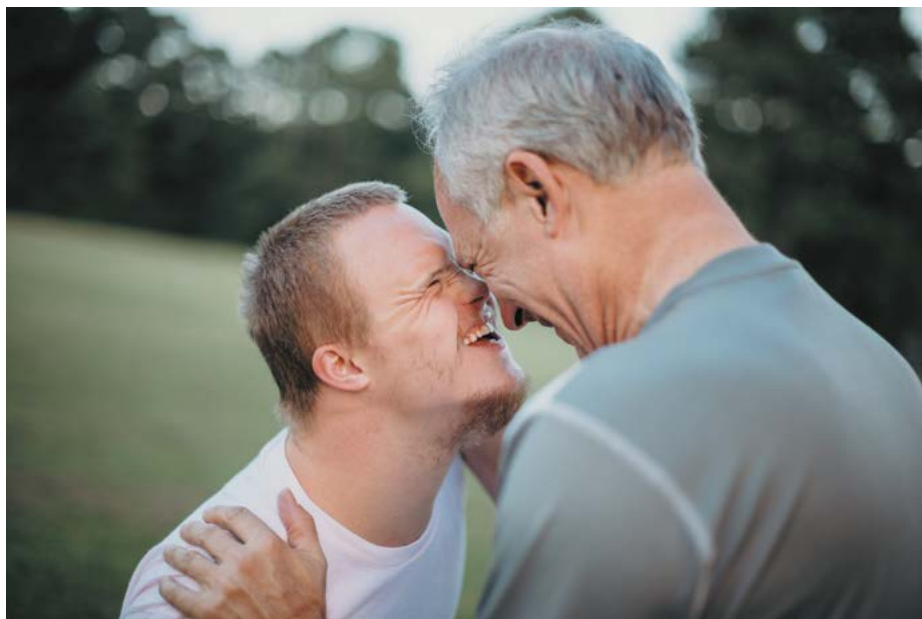
IV. NAUCZANIE RELIGIJNE

Każda religia odnosi się do sumienia ludzkiego, odnosi się do duchowości człowieka i stara się kształtować tę duchowość w kierunku kultu i uznania zasad

1 Por. D. Gospodarek, *20 rodzajów sumienia* [online], 22.07.2014, „Stacja7.pl”, https://stacja7.pl/wiara/20-rodzajow-sumienia/?gclid=EAIAIQobChMIImrHMhaum-QIVBCgYCh2FbgYnEAAYASAAEgIEJvD_BwE [dostęp: 31.07.2022].

danej religii (wiary). Zarówno wielkie religie świata, jak i osobiste wierzenia i kultury wzywają do oceny moralnej czynów ludzkich.

4.1. TEOLOG

Podstawą kształtowania sumienia chrześcijan są przykazania Boże i Kościelne. Przykazania Boże mają swoje źródło w Starym Testamencie (por. Pwt 5,1-22; Wj 20,2-17). Przykazanie miłości pochodzi od Jezusa Chrystusa, więc ma swoje źródło w Nowym Testamencie (por. J 13,34-35). Przykazania kościelne odnoszą się do kształtowania życia religijnego w Kościołach partykularnych (regionalnych, narodowych).

4.2. NAUCZANIE PAPIESKIE

”

[...] sumienie jest dla każdego człowieka sprawą o zasadniczym znaczeniu. Jest ono naszym wewnętrznym przewodnikiem i jest także sędzią naszych czynów. Jakże ważne jest więc, aby nasze sumienia były prawe, aby ich osądy oparte były na prawdzie, aby dobro nazywały dobrem, a zło — złem. Aby — wedle słów Apostoła — umiały „rozpoznać, jaka jest wola Boża: co jest dobre, co Bogu przyjemne i co doskonałe” (Rz 12,2).

↑ Jan Paweł II, *Homilia w czasie mszy św. odprawionej na wzgórzu «Kaplicówka»*, Skoczów, 22.05.1995, 3, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 9: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, cz. 1: Polska, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 639.

” Brak uznania win, iluzja niewinności nie usprawiedliwia mnie i nie zbawia, ponieważ otępienie sumienia, niezdolność rozpoznania we mnie zła jako takiego, jest moją winą. Jeśli nie ma Boga, być może muszę uciekać się do takiego za-fałszowania, bo nie ma nikogo, kto mógłby mi przebaczyć, nikogo, kto byłby prawdziwą miarą. Tymczasem spotkanie z Bogiem budzi moje sumienie, aby nie podsuwało mi już samousprawiedliwienia, nie było odbiciem mnie samego i moich współczesnych, którzy mają na mnie wpływ, ale by było zdolnością słuchania samego Dobra.

↑ SpS 33.

” Wielkim ryzykiem w dzisiejszym świecie, z jego wieloraką i przygniatającą ofertą konsumpcji, jest smutek rodzący się w przyzwyczajonym do wygody i chciwym sercu, towarzyszący poszukiwaniu powierzchownych przyjemności oraz izolującemu się sumieniu. Kiedy życie wewnętrzne zamyka się we własnych interesach, nie ma już miejsca dla innych, nie liczą się ubodzy, nie słucha się już więcej głosu Bożego, nie doświadczają się słodkiej radości z Jego miłości, zanika entuzjazm związany z czynieniem dobra. Również wierzący wystawieni są na ryzyko, nieuchronne i stałe. Wielu temu ulega i stają się osobami urażonymi, zniechęconymi, bez chęci do życia. Nie jest to wybór godnego i pełnego życia; nie jest to pragnienie, jakie Bóg żywi względem nas; nie jest to życie w Duchu rodzące się z serca zmartwychwstałego Chrystusa.

↑ EG 2.

4.3. PISMO ŚWIĘTE

” Albowiem u Boga nie ma względu na osobę. Bo ci, którzy bez Prawa zgrzeszyli, bez Prawa też poginą, a ci, co w Prawie zgrzeszyli, przez Prawo będą sądzeni. Nie ci bowiem, którzy przysłuchują się czytaniu Prawa, są sprawiedliwi wobec Boga, ale ci, którzy Prawo wypełniają, będą usprawiedliwieni. Bo gdy poganie, którzy Prawa nie mają, idąc za naturą, czynią to, co Prawo nakazuje, chociaż Prawa nie mają, sami dla siebie są Prawem. Wykazują oni, że treść Prawa wypisana jest w ich sercach, gdy jednocześnie ich sumienie staje jako świadek, a mianowicie ich myśli na przemian ich oskarżające lub uniewinniające. Okaże się to w dniu, w którym Bóg przez Jezusa Chrystusa sądzić będzie ukryte czyny ludzkie, według mojej Ewangelii.

↑ Rz 2,11-16.

4.4. KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

” Człowiek: zadaje sobie pytanie o istnienie Boga swoją otwartością na prawdę i piękno, swoim zmysłem moralnym, swoją wolnością i głosem sumienia, swoim dążeniem do nieskończoności i szczęścia. W tej wielorakiej otwartości dostrzega znaki swojej duchowej duszy. „Zalążek wieczności, który w sobie nosi, nie może być sprowadzany do samej tylko materii” – jego dusza może mieć początek tylko w Bogu.

↑ KKK 33; por. 912;1014.

V. LITERATURA

- Benedykt XVI, *Encyklika «Spe salvi». O nadziei chrześcijańskiej*, Wydawnictwo M, Kraków 2007.
- Benedykt XVI, *List o przyczynach kryzysu Kościoła*, tłum. J.J. Franczak, Wydawnictwo AA, Kraków 2019.
- Derdziuk A., *Prawda, dobro, sumienie*, wydaw. TN KUL, Lublin 2019.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska «Evangellii gaudium». O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Wydawnictwo M, Kraków 2013.
- Jan Paweł II, *Homilia w czasie mszy św. odprawionej na wzgórzu «Kaplicówka», Skoczów, 22.05.1995*, w: tegoż, *Dzieła zebrane*, t. 9: *Homilie i przemówienia z pielgrzymek – Europa*, cz. 1: *Polska*, Wydawnictwo M, Kraków 2008, s. 637–641.
- Jan Paweł II, *Pamięć i tożsamość*, wydaw. Znak, Kraków 2005.
- Marek Z., Pasierbek W., *Wychowanie moralne i sumienie człowieka*, „Kwartalnik Pedagogiczny” 2006, R. 51, nr 3, s. 7–23.
- Newman J.H., *Sumienie chrześcijańskie*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2019.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym [Gaudium et spes]*, w: tegoż, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, wydaw. Pallottinum, Poznań 2002, s. 526–606.
- Stach R., *Sumienie i mózg. O wewnętrznym regulatorze zachowań moralnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012.
- Szekspir W., *Makbet*, tłum. J. Paszkowski, Wydawnictwo Greg, Kraków 2020.
- Tomasz z Akwinu św., *Dysputy o sumieniu. Dysputy problemowe o prawdzie, kwestie 16 i 17*, tłum. A. Białek, wydaw. Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2018.
- Zarzecki L., *Teoretyczne podstawy wychowania. Teoria i praktyka w zarysie*, wydaw. Karkonoska Państwowa Szkoła Wyższa, Jelenia Góra 2012.
- Zimmermann-Pepol M., Gregorczyk K., *Wymiary sprawiedliwości na gruncie filozofii prawa. Problematyka sprawiedliwości wczoraj–dziś–jutro*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2016, t. 35, s. 597–618.
- Żuk G., *Edukacja aksjologiczna. Zarys problematyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2016.